

HEINO NYYSSÖNEN

KÁDÁR, KEKKONEN ÉS A MAGYAR 1956 EMLÉKE FINNORSZÁGBAN

Amikor az 1956-os forradalom hatását, utóéletét és a forradalomról a szovjet tömb országaiban fennmaradt emlékképeket vizsgáljuk, némiképp „kellemetlen” és „helytelen” Finnországot is a vizsgálat körébe vonni. Közismert, hogy Finnország egyik politikai tömbhöz sem tartozott, és különleges semleges státussal bírt. 1948 után az országot ennek ellenére katonai szövetség fűzte a Szovjetunióhoz. Ez a „kettősség” és a szoros kötelék tette nemzetközi szempontból érdekessé az ország helyzetét: a hidegháborúban egyfelől a békés egymás mellett élés ékes példája volt, Kelet-Közép-Európa számára pedig modellt jelentett: megmutatta, miként lehetne a Szovjetunió és a térség országai közötti kapcsolatokat átalakítani.

Tanulmányomban mindezek tudatában – s a régi rokonsági kötelékekről sem megfeledkezve – szeretném összehasonlítani az 1956 utáni Finnországot és Magyarországot. A fő kérdés az, hogy milyen eredményre juthatunk egy ilyen összevetés után, találhatunk-e párhuzamokat, amikor nem „szokásos” kereteik között – skandináv országok, illetve keleti tömb – vizsgáljuk a két országot.¹

Ebben az írásban arra keresek választ, miként maradt fenn 1956 emléke, milyen nyilvánosságot kaptak a Magyarországon történtek 1956-ban Finnországban. A forradalom hatásának és az események felidőzésének bemutatásával magáról Finnországról is megtudhatunk valamit. Láthatjuk, hogy Finnországot rövid pórázon tartották, és a hidegháború éveiben bizonytalan volt a helyzete. A történelmi emlékezet három szintjét idézzük fel (ahogy maga a tanulmány is három forráscsoportra támaszkodik). Először azt vizsgáljuk meg, miként reagáltak Finnországban a forradalom hírére, mégpedig egy vadonatúj kutatási anyag segítségével, amelyet tavaly tavasszal gyűjtött a Finn–Magyar Társaság. Azután Kekkonen és Kádár találko-

zóiba és vitáiba tekintünk be a saját kutatásaim során Finnországban és

1 Halmesvirta–Nyyssönen (2006a).

Magyarországon fellelt iratok segítségével, végül azt elemezzük, miként tárgyalták az újságok a legfontosabb évfordulókat, és hogyan emlékeztek meg a finn sajtóban Magyarországról a nyolcvanas évek végéig.

FÜGGETLEN, DE NEM IGAZÁN SEMLEGES?

1948 áprilisában Finnország és a Szovjetunió barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést (Treaty of Friendship, Co-operation and Mutual Assistance – FCMA) írt alá. Az egyezmény meghatározta és korlátozta Finnország mozgásterét. Az FCMA egyik sarkalatos pontja szerint abban az esetben, ha Finnország vagy a Szovjetunió Finnország területén keresztül Németország vagy vele szövetséges más állam fegyveres támadásának célpontjává válna, Finnország kötelezettségeihez híven szuverén államként fog harcolni, hogy visszaverje a támadást, s mindezt Finnország határain belül teszi, „szükség szerint a Szovjetunió segítségével vagy vele karöltve”.² A szerződés nem tartalmazott automatikus mechanizmust: a második bekezdés szerint a két ország „tárgyal egymással, amennyiben katonai támadás veszélyét [...] észlelnék”. Mindez segít megérteni Finnország háború utáni politikáját, politikai kultúráját és belpolitikai harcait. Az, hogy miként lehet meghatározni, mi a katonai támadás veszélye, valamint hogy azt mikor és ki jogosult észlelni, politikai viták tárgya volt, és 1956 Magyarországgal kapcsolatosan is előkerült.

A semlegesség helyett a Szovjetunió 1989-ig csak Finnország törekvését ismerte el a semlegességre. Az értelmezésbeli vita akörül zajlott, hogy vajon a semlegesség vagy az FCMA-e az elsődleges. A kétoldalú találkozóról kiadott közös nyilatkozatok a probléma különböző értelmezéseire és eltérő külpolitikai elképzelésekre utalnak. 1957-ben például a tárgyaló felek olyan közleményt hagytak jóvá, amely a semlegességre helyezte a hangsúlyt. Tizenkét évvel később, az 1969-es közlemény még csak nem is tartalmazta a semlegesség kifejezést, és – akkor először – az FCMA-ban foglaltakat sulykolta helyette. Hosszas politikai iszapbirkózás után 1971-ben megszületett a „békeszerető semleges politika” kifejezés. Az akkori külpolitikai csatározásnak magyar vonatkozásai is voltak. Kekkonen 1976-os magyarországi látogatásának idején a magyarok a „békeszerető aktív semleges politika” meghatározással éltek, a finnek ebből csupán az „aktív semleges politikát” hangsúlyozták.³

2 Suomi (1988) 349. p.

3 J. Seppinen, Tasavallan presidentin vi-rallinen vierailu Unkariin, 17.-20.11.

- 1976; Vierailutiedonanto (Unkarin 3. luonnoksen arviointia); Urho Kekkonen Levéltár (UKA) Orimattila, 22/3.
- 4 MOL KÜM TÜK XIX-J-1-j-Finn-44-10-002239-1945, 45. d.; Halmesvirta–Nyssönen (2006b) 173. p.
- 5 Tarkka (2002) 232., 414. p.; *Suomen Kuvalehti*, 1978. 10.; 2002. 40.; *Magyarország*, 1981. 45.; Vihavainen (1991) 46. p.
- 6 Vares (2006); Lásd Ulkoasiainministeriön arkisto (UMA, a külügyminisztérium levéltára, Helsinki), 3/H/Kekkonen, Katsaus Suomen ja Unkarin välisiin kulttuurisuhteisiin. Presidentin vierailu Unkariin, 26.9.–1.10.1969.

A keleti tömbben a „pozitív semlegesség” kategóriát is használták Finnországgal kapcsolatosan. Rónai Sándor helsinki magyar nagykövét 1965-ben, Tito finnországi látogatása után kifogásolta ezt a kifejezést. Jóllehet a finn külpolitikában pozitív távlatok nyíltak, a finnek maguk óvatosan használták a „pozitív” minősítést, mivel tisztában voltak vele, hogy a megjelölés általában antikapitalista politikát jelent. Rónainak az volt a véleménye, hogy olyan imperialistaellenes jelek, melyek igazolhatnák a minősítést, nem tapasztalhatók Finnországban. Még a szovjetbarát megjelölést is túlzásnak

tartotta, helyette a jószomszédi viszonyt javasolta a szovjet–finn kapcsolatok megjelölésére. A magyar pártvezetés azonban ettől függetlenül tovább használta a „pozitív” kifejezést, amint arra a későbbiekben még kitérek.⁴

E terminusok után kezdtek el használni a nyugati politikusok és társadalomkutatók a hatvanas évektől kezdve a „finlandizáció” kifejezést. Manapság a finnek maguk is foglalkoznak a „finlandizáció” eredetével, s az ahhoz vezető út mérföldkövei között tartják számon a második világháború végét 1944-ben, az 1956-os magyar válságot és az 1958-as „éjszakai fagy”-válságot. Ez utóbbi annak nyomán tört ki, hogy a szovjet vezetők nem bíztak az új, széles politikai támogatottságot élvező finn kormányban, amelybe nem került be a kommunista vezetésű s a választásokon legsikeresebbnek bizonyult Népi Demokraták Szövetsége. A kormány Kekkonen elnök személyes beavatkozásának köszönhetően megbukott, s a finnek azóta is vitatják, hogy Kekkonen ezzel a lépésével – amikor is hagyta, hogy a Szovjetunió egy belpolitikai vitába avatkozzon – átlépte-e a Rubicont.⁵

Bármilyen történt is, Urho Kekkonen elnök 1960-as nagy-britanniai, majd 1962-es franciaországi látogatása után a Nyugat több hivatalos jelét is adta annak, hogy Finnországot semleges országnak tartja. A finn politikai vezetés, látva, hogy a Nyugat elfogadja a finn semlegességet, már arra is hajlott, hogy javítson kapcsolatain a keleti tömb országaival. Az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején ráadásul bővültek a Magyarország és Finnország közötti kulturális és tudományos kapcsolatok. A finn külpolitikában tehát

Finnország semlegesként való elismertetése ugyanolyan fontos szerepet játszott, mint szoros köteléke a Szovjetunióval.⁶

FINNORSZÁG ÉS AZ 1956-OS FORRADALOM

Nem lenne itt értelme felsorolni a magyar válság valamennyi finnországi következményét. Ehelyett a civil társadalom magatartásáról árulkodó vadonatúj eredményekből szeretnék kiindulni. 2006-ban a Finn–Magyar Társaság kampányt hirdetett, melynek célja a magyar felkeléssel kapcsolatos finn visszaemlékezések összegyűjtése volt. Megdöbbenő, mennyien jelentkeztek és számoltak be szolidaritási rendezvényekről és olyan kezdeményezésekről, amelyek révén pénzt és ruhát gyűjtöttek a Finn Vöröskereszt által szervezett segélyszállítmányokhoz. Az ország legkülönbözőbb pontjain mozdult meg a lakosság a magyarok megsegítésére.

A Helsinki Egyetemen a diákklubok önkéntes adományokat gyűjtöttek, az egyetemisták órákat adtak, és az óradíjukból összegyűlt összeget a Vöröskeresztnek ajánlották fel. A kis Riihimäki-ban kitaláltak egy új módszert a használt papír felhasználására, majd a helyi újságban papírgyűjtést hirdettek. A kezdeményezés fő szervezője 2006-ban elmesélte, hogyan valósították meg az ötletet. 1957. január 14-én fogadtak a Riihimäkihez közeli Hämeenlinna diákjaival, és a versenyben együtt 46 000 kilogramm használt papírt gyűjtöttek. Sok visszaemlékezőben éltek még a diákkori emlékek, s ezek az elbeszéléseiket is átszövik. Az iskolánapot általában imával, példabeszéddel és himnusszal kezdték. Az ország két távoli pontján élő két nő szinte ugyanúgy emlékezett arra, miként értesült „egy testvér nemzet sorsáról, a felkelésről, és arról, hogy azt hogyan fojtották kegyetlenül vérbe”. Az emberek általában úgy emlékeznek, hogy a finn iskolákban óvakodtak a politizálástól, 1956 említése meg egyenesen tiltott volt, de az egyik visszaemlékező azt állítja, hogy a tanárok az ima után vagy az órák alatt megosztották a véleményüket a tanulókkal.

Nyilvános rendezvények helyett sok finn az említett kampányokban fejezte ki a magyar események miatt érzett bánatát és gyászát. Sok visszaemlékezés szerint éppen a felkelés ébresztette fel érdeklődésüket és rokonszenvüket Magyarország és a magyarok iránt, többen akkor kezdtek el magyarul tanulni.⁷ Olyan tömegdemonstrációk, mint amilyenek a szovjet beavatkozás miatt a legtöbb nyugat-európai országban szerveződtek, nem voltak Finnországban. Helsinkiben a

⁷ Lásd a Finn–Magyar Társaság 1956-os gyűjteményének visszaemlékezéseit.

rendőrség még a keresztény diákok kis tüntetését is megakadályozta. A Finn–Magyar Társaság elnöke viszont még a forradalom kezdetén lemondott. Később az *Uusi Suomi* polgári napilap vezető tudósok és művészek aláírásával felhívást jelentetett meg, amelyben az aláírók követelték, hogy az ENSZ tűzze napirendjére a magyar kérdést. A Finn Diákszövetség és a szociáldemokrata fiatalság is ünnepséget szervezett Helsinkiben. November 3-án a Finn Vöröskereszt jótékonyági koncertet rendezett a helsinki Agricola-templomban, amelyen megjelentek az állami vezetők, s maga Urho Kekkonen is. Kekkonen kijelentette, hogy személyesen szándékozik közvetíteni a válságban.⁸

A sajtó először nagyobb teret szentelt a lengyelországi eseményeknek, noha Magyarországgal is elég sokat foglalkozott.⁹ Néhány finn újságíró Magyarországra utazott, hogy a helyszínről tudósítson. A Magyar Rádióban volt egy kis finn szerkesztőség, riporterük, Sakari Selin tudósításokkal látta el a finn baloldali újságokat. Az első interjú különösen érdekes volt, jóllehet Selin nem tudta telefonon lediktálni. Ott volt, amikor Budapesten ledöntötték az óriási Sztálin-szobrot. Az *Uusi Suomi* Keijo Kylävaarát, a *Viikkosanomat* Simopekka Nortamót küldte ki. Ők november elején lépték át a magyar határt. November 3-án mindketten az Astoriában szálltak meg, majd egy hétig a brit követségen kaptak menedéket, mielőtt Budapestről elszállították volna őket.

Érdekes, hogy a tudósításokban többször összevetik Magyarországot Finnországgal. Simopekka Nortamónak az volt a benyomása, hogy Budapest sokban hasonlít az 1939-es Finnországra, mely a Nyugattól várt segítséget és támogatást a szovjet–finn téli háború idején. Ezzel a részlettel nyilvánvalóan a finn közönséget akarta megnyerni, mégsem ő volt az egyetlen, aki a magyar helyzetet korábbi történelmi tapasztalataihoz hasonlította. Eila Jokela, aki nem sokkal korábban érkezett Közép-Európába, szintén ezt a téli háborús analógiát használta: „A nyugati rádiók propagandájából azt hallották ki, hogy fegyveres segítséget ígérnek? Mi is azt hittük a téli háború kezdetén – aztán a világ örültnek nézett minket... A téli háború most megismétlődik. Amikor az ember a magyarországi híreket hallgatja, olyan érzése van, mintha a hírek Finnországból jönnének.”¹⁰

November közepén Aatos Erkko írt cikket Unkari on poissa (Hiányzik Magyarország) címmel a *Viikkosanomat*-ban. Emlékeztetett a közelgő december 6-ra, a finn függetlenség

8 Honka-Hallila (2000); *Suomen Kuvalehti*, 1956. 46.

9 Huotari (1994).

10 Halmesvirta–Nyyssönen (2006b).

napjára és arra, hogy a függetlenség megőrzése a finnek kötelessége. December 6-án a Riihimäkihez közeli Loppiban Magyarország is szóba került. Itt egy tizenöt éves diáklány egy ünnepségen felolvasta Petőfi Sándor *Nemzeti dal*ának finn fordítását. Jóllehet Magyarország igen távol fekszik Finnországtól, a visszaemlékezők szerint akkoriban sokan azt kérdezték maguktól, vajon Finnországban is megtörténhet-e „ugyanaz”? A teljesség kedvéért: nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy néhány hónappal korábban, 1956 márciusában Finnországon is heves sztrájkhullám vonult végig. A magyarországi eseményekkel kapcsolatos félelemtelni reagálás a finn jobboldaliak és a Kekkonen-ellenesek körében volt gyakoribb. Az egyik visszaemlékező azonban, aki 1956-ban Helsinki Hakaniemiben, egy hagyományosan baloldali vidéken gyűjtött segélyeket, az ottani lakosság körében is szolidaritást tapasztalt a magyarok iránt.¹¹

Finnország 1956-ban először jelent meg a nemzetközi porondon, s az ország vezetésének gondot okozott, hogyan viszonyuljon az ENSZ-ben a magyar kérdéshez. Végül is Finnország tartózkodott az amerikai határozati javaslat megszavazásakor, amelyben a tagállamok arra szólították fel a Szovjetuniót, hogy állítsa le a katonai beavatkozást, és vonja vissza csapatait Magyarországról. Kekkonen iratai között találtam egy november 12-i keltezésű levelet, amelyben a magyar kérdés ismételt felvetéséről írt. Arra panaszkodott, hogy a döntés pillanatában nincs kellően tájékoztatva, és azt latolgatta, hogy vajon azok az országok, amelyek az első szavazásnál tartózkodtak, támogatni fogják-e Kuba provokatív kezdeményezését, mert akkor Finnország szinte teljesen magára marad. Kekkonen abból indult ki, hogy India támogathatja Kuba javaslatát, és abban az esetben Finnországnak is csatlakoznia kellene. A valóságban azonban India a kubai javaslat ellen szavazott, és így Finnország az eredeti utasítás szerint tartózkodhatott.¹²

Finnország akkori magatartása a „finlandizáció”-vita egyik kulcsmozzanata. Más szemszögből is megközelíthetjük azonban a kérdést. Kekkonen elődje, Juho Paasikivi elnök először a határozott „nem” szavazatot támogatta. Paasikivi korábban már hangot adott pesszimizmusának, és figyelmeztetett arra, hogy Finnországnak nem szabadna belépni olyan nemzetközi szervezetekbe, amelyekben arra kényszerülhet, hogy a nagyhatalmak érdekeinek megfelelően akár terhes politikai álláspontot is vállalnia kelljen. Igaz ugyan, hogy Finnország a magyar forradalom kapcsán tizenegy-

11 Lásd a Finn–Magyar Társaság 1956-os gyűjteményét.

12 Kekkonen levele Törngren külügyminiszternek, 1956. november 12. Urho Kekkonen arkisto UKA, 21/42.

ből öt határozati javaslatot támogatott, elkerülte azonban azokat, amelyek elítélték a Szovjetuniót, s amelyek, ha megszavazza őket, árthattak volna Finnország nemzeti érdekeinek. Törngren külügyminiszternek címzett levelében Kekkonen azzal érvelt, hogy a választott irányvonal elszigetelheti Finnországot, de csak a finn különleges státus alapján. Az ország valóban egyedül állt a világban. Azaz, Kekkonen úgy vélte: az elszigeteltség még mindig jobb Finnország számára, mint tűzvonalban lenni két ellenséges tömb között. Véleménye szerint az embernek tiszta fejjel kell döntést hoznia, még ha sajog is a szíve, ha ártatlan emberek halálát kell végignéznie.

Kekkonen számára a magyarországi események precedensértékűek voltak, és naplójában is kitért rájuk. Ha Finnország felbontotta volna az FCMA-szerződést, ugyanaz történhetett volna vele, mint Magyarországgal. Az 1958. őszi „éjszakai fagy”-válság előtt azt írta naplójába, hogy Finnország az egymás mellett élés kirakata, még akkor is, ha a Szovjetunió érdekszférájához tartozik. „Ha Finnország nem érti meg, hogy tiszteletben kell tartania ezeket a határokat, majd a Szovjetunió újraszabja őket helyet- te. Az érdekszférákat nem lehet a Szovjetunió kárára megváltoztatni: lásd Magyarországot. Meg fogják védeni a pozícióikat akkor is, ha hatalmas politikai árat kell érte fizetniük. Finnország esetében is ez történne.”¹³

VISSZAEMLEKEZÉSEK ÉS NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

Korábban már utaltam két újságíróra, akik 1956 Magyarországot 1939 Finnországhoz hasonlították. A visszaemlékezéseknek a nemzetközi kapcsolatokban is van szerepük. A hivatalos beszédek, ünnepek, évfordulók, nyilvános megemlékezések alkalmat adnak az állami vezetőknek, hogy „párbeszédet folytassanak” a múlttal. 2006-ban például George W. Bush magyarországi látogatása csak lazán kötődött a forradalom ötvenedik évfordulójához. A történelmi események az üdvözlések és udvariaskodások mellett gyakran fölbukkannak a tárgyalások során és a diplomáciai levélváltásban. A jövőt nem ismerjük, a múlttól viszont közös, ha nem is feltétlenül ugyanolyan emlékünkhöz van, s ez megtörheti a jeget az emberek között, vagy állásfoglalásra kényszerítheti őket.

Keijo Korhonen egykori külügyminiszter memoárjaiban kitér Kekkonen 1976-os magyarországi látogatására. Korhonen úgy emlékszik vissza, hogy Kádár szeme szinte könnyben úszott, amikor a tárgyalások során szóba került a húsz évvel korábbi felkelés és az

13 *Urho Kekkonen päiväkirjat...* (2002) 115. p. azutáni időszak. „Kekkonen számára

ez nem volt új, hallotta már ettől az embertől ugyanezeket korábban is. Magyarország 1956-os tragédiája azonban az egyik oka volt annak, hogy Kekkonen különösen a szívében viselte Finnország és a Kelet kapcsolatát.”¹⁴

1956 minduntalan előkerült Kekkonen és Kádár találkozásainak alkalmával. A hatvanas években Urho Kekkonen volt az első nyugat-európai vezető politikus, aki Magyarországra látogatott, annak ellenére, hogy látogatása hivatalosan csak egy kis kitérő volt jugoszláviai tárgyalásai végeztével. 1963-ban, néhány hónappal az általános amnesztia bejelentése után nem hivatalosan ismét Magyarországra utazott, megelőzve ezzel U Thant ENSZ-főtitkárt.

Kekkonen naplójában leírja Kádárt és a vele való tárgyalásokat. A magyar vezető – szemben akkori nemzetközi megítélésével – nagyon jó benyomást tett rá. Kádár „nyíltsága” bizonyára meglepte Kekkonent, de ezen túl mindkettejükben közös volt, hogy számolniuk kellett hatalmas szomszédjukkal, egy szuperhatalommal és annak kiszámíthatatlan vezetőjével.

„Kádár igazán kellemes és érzékeny ember benyomását kelti. [...] Csendes, ironikus humora van. Nyíltan beszél az 1956-ban történekről. Rákosi súlyos hibákat követett el, de a segítségről szóló nyugati ígéretek provokálták ki a felkelést. Kérdeztem Mindzenthyről [sic]. Ha nem kért volna menedéket az amerikai követségen, már kegyelemben részesült volna. M. nem jelentett nagy problémát 1956 őszén a kiszabadulását követő beszédek miatt. Habsburg-restaurációt akart. M. ügye csak egy apró epizód Magyarországon és a katolikus egyház viszonyában. Ebben az ügyben van némi hasonlóság Kádár és Lengyelország között. Rákosi és Mindzenty között is van hasonlóság, amennyiben mindketten olyan országban kértek menedéket, amelyet nem szeretnek. Mindzenty árt a katolikus egyháznak, csakúgy, mint Rákosi a kommunizmusnak. Dobi nyíltan beszélt arról, hogy az erőszakos kollektívizálás során milyen óriási hibákat követtek el. Tényleg óriási hibákat [...]”¹⁵

Kekkonen később úgy értékelte, hogy a látogatás sokat lendített a magyar–finn kapcsolatokon. Egy évvel később már azt nyilatkozta, hogy a két rokon nemzettel, Észtországgal és Magyarországgal egyaránt a történelmi rokonságra kellene építeni Finnország kapcsolatait. Egy magánbeszélgetésen kifejtette, hogy nem hivatalos úton, egyes polgári körök révén és nem állami szinten kellene ápolni a rokon népek közötti kapcsolatokat: „Azon nemzedék számára, amelyhez én is tartozom, és amelynek csodálatos és kiváló képviselői most összegyűltek

14 Korhonen (1999) 98. p.

15 *Urho Kekkonen pöytäkirjat...* (2002) 49. p.

itt, Észtország és Magyarország érzelmi kérdés. [...] Már néhány éve azon gondolkodom, hogy Magyarországgal és Észtországgal nem szükségszerűen formális, hivatalos úton kellene kapcsolatainkat szorosabbra fűzni, mert jól tudom, hogy az számos nehézségbe ütközne, hanem pusztán informális, kulturális és társadalmi szinten, nagyon óvatosan.”

Jóllehet Kekkonen fiatal korában lelkes finn nacionalista volt, mégis az a valószínűbb, hogy nem is annyira a tömbön belüli „hazai” problémáktól tartott, hanem sokkal inkább a hatalmi tömbök közötti konfliktusoktól. Egyik félelme az volt, hogy „megismétlődik” az 1953-as Berlin, azaz a keletnémetek fellázadnak, és a Német Szövetségi Köztársaságból az olyan nacionalisták, mint Franz Josef Strauss, felkarolják őket.¹⁶ Biztosan nem tartotta azonban az 1953-as Berlint veszélyesebbnek 1956 Magyarországnál, ami teljesen tömbön belüli ügy volt. Magyarország jó példa volt arra, mi történhet a legrosszabb esetben, ha a külpolitika csődöt mond, és a dolgok végérvényesen elromlanak.

Amikor 1969-ben Kekkonen másodszor járt Magyarországon, immár hivatalos állami látogatásra érkezett, az „enyhülés” légkörében. Ez az időszak a magyar–finn politikai kapcsolatok fejlődésének ideje. A hivatalos látogatás egy Romániát és Csehszlovákiát is érintő körutazás egyik állomása volt. Akkor került rá sor, amikor az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet ötlete felmerült, s akkor, amikor Csehszlovákia megszállásának árnyéka erőteljesen befolyásolta a nemzetközi közvéleményt.¹⁷ A tárgyalások alatt Kádár nagyra értékelte a finnek 1956 utáni magatartását, örömét fejezte ki, hogy a kapcsolatokat tisztességes szinten tartották. Válaszában Kekkonen kifejtette, hogy a közvélemény miatt ők (a finn politikai vezetés) óvatosak voltak. Utalt arra, hogy elődjével, Paasikivi elnökkel mire jutottak a kérdés megvitatása során: amikor Magyarország és a Szovjetunió bajban vannak, bírálat helyett helyesebb megérteni őket. Kádár a Csehszlovákia ellen indított támadás hátterét is megvilágította, és az ott történeteket párhuzamba állította Magyarországgal: Csehszlovákiában ugyanazokat a hibákat követték el, mint amelyeket 1956 előtt Magyarországon. Kekkonen szerint 1956 arra tanított,

hogy más nemzetek és pártok belügyeibe nem szabad beavatkozni. Naplójában az 1968. szeptemberi megszállást 1956 történelmi tapasztalatain keresztül értékelte: „Ennek a válságnak nincs akkora hatása, mint 1956-ban Magyarországnak.”¹⁸

16 Nyssönen (2006a) 50. p.; *Magyarország*, 1967. 6.; Suomi (1994) 432–434. p.

17 UKA, Vuosikirjat 1964, Kekkonen papers; Vares (2006) 209–213. p.

18 MOL KÜM TÜK XIX-J-1-j-Finn-1-002242-1969.

Losonczy Pál, az Elnöki Tanács elnöke 1971-ben járt Finnországban, Kádár 1973-ban. Mindkét út első látogatásnak számított, mivel mindaddig egyetlen magyar államfő sem járt Finnországban, s ráadásul Kádár korábban még nem járt hivatalosan egyetlen tömbön kívüli országban sem. A Külügyminisztérium a látogatás előtt összeállított egy háttéranyagot Finnországról, külpolitikájáról és a két ország kapcsolatairól. Ebben többek között kiemelték, hogy Finnország 1956 után nem csatlakozott a Magyarország elleni bojkotthoz. Ezt Finnország Szovjetunióhoz fűződő viszonyával magyarázták. A látogatás során Kádár a finnek külpolitikáját „pozitív semlegességnek” nevezte, megköszönte Finnországnak az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) létrehozásában és a német kérdés megoldásában játszott kezdeményező szerepét. Köszönetet mondott Finnország Magyarország iránti tisztességes magatartásáért 1956-ban. Hozzátette, hogy a finn külpolitika néha szembement a Nyugattal, de az volt a „helyes politika”.¹⁹

Érdekes Kekkonen 1976-os látogatásának időzítése: a finn elnök 1976. november 17-e és 20-a között tartózkodott Magyarországon, azaz csaknem egy időben a forradalom huszadik évfordulójával. A finnek nagy súlyt fektettek arra, hogy a magyarok helyesen értelmezzék Finnország nemzetközi státusát és a magyar–finn kapcsolatokat. A magyaroknak a Kádárról alkotott kép volt a leglényegesebb. A látogatást előkészítő iratokban Puja Frigyes külügyminiszter felhívta a figyelmet a látogatás időzítésére és arra, hogy ki kellene használni az alkalomban rejlő lehetőségeket. A forradalom évfordulója miatt a Nyugat részéről erőteljes nemzetközi propagandatámadásra lehetett számítani. Következésképpen Puja szemében legfontosabb a látogatás körüli publicitás volt: az írott sajtó mellett – amelynek még a látogatást megelőzően sokat kellett foglalkoznia Finnországgal, az ország külpolitikájával és magával Kekkonennel – a Magyar Televízióknak interjúkat kellett készítenie a finn köztársasági elnökkel, és azt november 10. körül le kellett vetítenie.²⁰

A magyar jelentések szerint Kekkonen melegen támogatta Kádár lépéseit húsz évvel korábban és azt követően is.²¹ Kekkonen véleménye, amint arra már utaltunk, az akkori külügyminiszter, Keijo Korhonen szerint nem volt annyira pozitív. Seppinen szerint Kádár utalt arra, hogy a nyugati médiában megemlékeztek a magyar 1956-ról. Kádár úgy vélte, a fin-

19 MOL MK-S 288. f. 5. cs. 621. ő. e.

20 MOL KÜM TÜK XIX-J-I-j-Finn-131-003400/4/1976; MOL MK-S 288. f. 5. cs. 706. ő. e.

21 Uo.

nek elhiszik, hogy társadalmi egyenlőség és béke van Magyarországon, és hogy a magyarok nem takargatnak semmit sem.²²

Kekkonen látogatásait Magyarországon általában nagyra értékelték. Az MSZMP KB közleménye tisztelettel adózott az akkori idők egyik legjelentősebb államférfiának. Kekkonent olyan politikusként mutatta be, aki hozzájárult a népek közötti béke, biztonság és barátság megteremtéséhez. Később, az EBESZ sikere után, az újságok is ezt méltatták benne. Kekkonen Finnország nemzetközi státusának szimbóluma lett.

Kekkonen és Kádár látszólag megértették egymást, éveken át tartó politikai kapcsolatukat igazi barátság irányába fejlesztették. Végezetül meg kell jegyezni, hogy amikor Urho Kekkonen 1986-ban elhunyt, Kádár János hosszú megemlékezést írt róla, amely 1987 elején Finnországban és Magyarországon is megjelent.²³

1956-ra azonban nemcsak a Kádár és Kekkonen közötti találkozásokon tértek ki. Amikor Kádár 1985-ben Moszkvába látogatott, és először tárgyalt Mihail Gorbacsovval, 1956 beszélgetésük idejének jelentős részét kitöltötte.²⁴ Kádár, talán rossz lelkiismerete miatt, talán aktuális politikája kiindulópontjaként, szükségét érezhette, hogy megmagyarázza 1956-os tetteit.

NYILVÁNOS ÉVFORDULÓKON

1976-os tárgyalásaik során Kádár János panaszkodott Kekkonennek, hogy a nyugati újságok sajtóságos módon ábrázolják Magyarországot. Az a bevett szokás, mondta az első titkár, hogy két képet közölnek egymás mellett, az egyiket 1956-ból, s egy másik frissebbet, ezzel igazolván a fejlődést, ami szerintük a felkelésnek köszönhető. Így ezek a cikkek ugyan elismerően szólnak Magyarországról, másfelől azonban bírálják a többi szocialista országot, a Szovjetuniót, Lengyelországot és Bulgáriát. Kádár tudhatta, hogy a *Suomen Kuvalehti* című képes újság is ezek közé a nyugati lapok közé tartozik. Kekkonen 1976-os látogatása és ötvenhat évfordulója előtt néhány héttel a lap egyik újságírója Magyarországra látogatott, és interjút készített egy történésszel, aki 1956 tragédiáját a magyar történelem távlataiban értelmezte. Cikkében idézett egy másik interjúból is, amelyet Nemeskürty

Istvánnal készített. Nemeskürty szerint Kádár az utóbbi háromszáz év magyar történelmének legragyogóbb államférfia. Kijelentette, hogy nem tagja a pártnak, de „Kádár oldalán áll.

22 UMA Seppinen.

23 *Suomen Kuvalehti*, 1987. 4.; *Magyarország*, 1987. 6.

24 Baráth–Rainer (2000).

[...] az általa választott út talán nem a legjobb, de biztosan az egyetlen járható út.” A politikailag inkább jobboldali magazin tíz évvel később is Magyarországra irányította az olvasók figyelmét. Akkor a nonkonformista Rajk Lászlóról írt a *Suomen Kuvalehti*. Rajk szerint a magyarok nem beszélnek arról, hogy mit tettek 1956-ban. Rajk egyetlen barátja sem emlegette, hogy az apja szabadságharcos lett volna. A nonkonformista aktivista ezt azzal magyarázta, hogy az emberek még mindig félnek.²⁵

A „finlandizáció” és az öncenzúra ellenére a sajtó nem feledkezett meg 1956-ról. Már 1966-ban is több finn napilap emlékezett meg Magyarországról. Általában 1956. november 4-ig idézték fel az eseményeket, és utána az ország aktuális állapotáról írtak. Antti Vahtera például a *Helsingin Sanomattól* a Bem-szobor környékén tett sétát, és megfigyelte a lövések nyomát a falakon. Számára a budapesti változások csodával értek fel: az embereket a sokszínű Budán és Pesten egészen jól öltözöttnek találta. „A magyarok ma a jelennek élnek, és megpróbálják feledni múltjukat. Nem szeretnek a felkelésről beszélni, az már történelem a számukra. A sebek még nem forrtak be, de folyamatosan gyógyulnak.”²⁶ A jobboldali *Uusi Suomi* tudósítója is ezt a gondolatmenetet követte: „[...] a magyarok csinosabban öltöznek, mint a keleti tömb bármely más országában, több autójuk van, a kirakatok roskadoznak az élelmiszerektől, a régi vendéglőkben és az éttermekben ízletes ételeket szolgáltatnak fel.”²⁷

Mindkét újságíró szükségét érezte azonban, hogy megjegyezze: az életszínvonal elmarad a Nyugaton általánostól. Ilyesféle összehasonlítást tettek 1976-ban is, amikor a *Helsingin Sanomat* tárcát közölt Paul Lendvaitól.²⁸ Lendvai 10–15 évre becsülte Magyarország lemaradását Ausztria mögött. Írása szerint Magyarország 1956 után elért eredményei a szabadságjogok korlátozott biztosításának és a jó szinten tartott életszínvonalnak köszönhetőek. Lázadó fiatalok sehol nem mutatkoznak. Lendvai cikke után egy nappal a dogmatikus kommunista kisebbségi frakció lapja, a *Tiedonantaja* is megjelentetett egy írást, amelyben Magyarországot modern ipari országgént ábrázolta, ahol a GDP a második világháború előtti ötszörösére nőtt.²⁹ 1956-ra külön nem tért ki, de a cikk

időzítése – november 2-án jelent meg – magáért beszélt. Ezzel szemben az eurokommunista *Kansan Uutiset*, amely a párt többségi véleményéhez állt közel, már 1966-ban is foglalkozott az 1956-os magyarországi események-

25 *Suomen Kuvalehti*, 1976. 15.; Nyysönen (2006b).

26 *Helsingin Sanomat*, 1966. október 27.

27 *Uusi Suomi*, 1966. október 27.

28 *Helsingin Sanomat*, 1976. november 1.

29 *Tiedonantaja*, 1976. november 2.

kel.³⁰ 1976-ban pedig azt írta, hogy Magyarország nem feledte 1956 tapasztalatait, és a politikai vezetés tudja, hogy a társadalomba vetett bizalom a fejlődés záloga. A cikk Németh Károlyt idézve az 1956-ban történeteket „négy okkal” magyarázta. Egy meglincselt ávos képe állt a cikk mellett, „A fehérterror dühöngött az ellenforradalom napjaiban” aláírással.³¹

1981-ben a finnek politikailag izgalmas időszakot éltek át azok után, hogy Kekkonen elnök 1981. október 27-én lemondott. Csak az *Uusi Suomi*-nak jutott eszébe akkor Magyarország, s a brit *Observer*től átvették Neal Ascherson cikkét. Nyilvánvaló volt a Lengyelországgal vont párhuzam. Sok magyar számára egy lengyelországi utazás saját ötvenhatos érzelmeit ébreszti újjá – írta Ascherson. A cikkben idézett névtelen bírálók erőteljesen fogalmaztak: egy férfi amiatt panaszkodott, hogy míg a magyarok keményen dolgoznak, a lengyelek csak a jobboldali agitátorokat hallgatják. Mi is azt tettük, és mi lett belőle... Ascherson úgy látta, hogy csak az értelmiségi körökben vélekednek másként, mivel néhányan tudnak lengyelül, és értik a varsói rádió adásait. Ascherson azzal zárta cikkét, hogy Kádár és követői ugyan a forradalom romjain építettek fel egy új társadalmat, az azonban minden feszültség ellenére igazságosabb és gazdagabb, mint Magyarországon korábban valaha is volt.³²

A harmincadik évfordulóhoz közeledve a másként gondolkodók már előre kidolgozták és az évforduló előtti napokra időzítették politikai akcióikat. 1986. október 19-én a *Helsingin Sanomat* címdoldalán tudósított egy felhívásról, amelyet négy kelet-európai ország 122 ellenzékije írt alá. A felhívás arra szólított fel mindenkit, hogy emlékezzen meg az 1956-os forradalomról. A magyarországi forradalmat a berlini, lengyelországi és csehszlovákiai felkelésekhez hasonlította. Aznap sokat írt az újság 1956-ról, mivel Juha Vakkuri finn írónak is megjelent egy könyve *Yhden miehen Unkari* (Egy férfi Magyarországa) címmel. A lap egy hosszú leírást is közölt tőle a felkelésről. Néhány nappal később a *Kansan Uutiset* a felkelés politikai eredményeit kommentálta A történelemmel visszaélők című vezércikkében, jóllehet a felhívásra konkrétan nem utalt.³³ Keményebb vonalat képviselt a *Tiedonantaja*

30 *Kansan Uutiset*, 1966. október 25.

31 *Kansan Uutiset*, 1976. október 20.

32 *Uusi Suomi*, 1981. október 22.

33 *Kansan Uutiset*, 1986. október 24.

34 *Tiedonantaja*, 1986. október 23.

35 *Uusi Suomi*, 1986. október 23.

taja és főszerkesztője: „Egy magasztos eszméért harcoló spontán felkelésre hivatkozni mindig jól jön a szocializmus és a Szovjetunió elleni ideológiai háborúban.”³⁴ Az *Uusi Suomi* liberális álláspontra helyezkedett, amikor felidézte az eseményeket, és

megállapította, hogy a tragédiát annyi névvel illetik, ahány értelmezése van az eseményeknek.³⁵

Általában keveset tudunk ahhoz, hogy megállapíthassuk, vajon a finnek szerveztek-e olyan megemlékezéseket, mint néhány nyugati országban szokás volt 1956 legfontosabb évfordulóin. Finnországban nem voltak magyar menekültek, s nem éltek ott leszármazottaik. Az adatok alapján 1956 után csak ketten érkeztek az országba. Az egyikőjük egy még ma is élő orvos, aki nem hajlandó sem kiletét felfedni, sem interjút adni. A legjelentősebb finn napilapok viszont a főbb évfordulók alkalmával tág teret szenteltek Magyarországnak. Politikai és történelmi jelentőségén túl 1956-ot bonyolult, izgalmas eseménynek találták, amely legalább annyira drámai volt, mint a berlini fal lebontása vagy Csehszlovákia 1968-as megszállása – amelyek évfordulói szintén megértek egy-egy történetet. Az országos napilapok közül csak a szociáldemokraták legfontosabb orgánuma, a *Suomen Sosialdemokraatti* kivétel, amely egyetlen cikket sem közölt Magyarországról és az 1966-os, 1971-es, 1981-es és 1986-os évfordulókról. A nyolcvanas években a Finn–Magyar Társaság is megfeledezett a forradalomról. Nem szükséges azonban mindent politikai okokkal magyaráznunk, hiszen más oka is lehetett a feledékenységnek. A társaság lapja nem foglalkozott történelmi témákkal, csak művészettel, irodalommal és az új magyar filmekkel. Innen nézve a történetek nemcsak Magyarországról, hanem Finnországról is árulkodnak. A másutt történt események és értelmezésük alátámaszthatta a belpolitikai vitákban képviselt álláspontokat, és segíthetett különbséget tenni a pártok programjai között.

HIVATKOZÁSOK

Baráth–Rainer (2000)

BARÁTH MAGDOLNA–RAINER M. JÁNOS (szerk.): *Gorbacsov tárgyalásai magyar vezetőkkel. Dokumentumok az egykori SZKP és MSZMP archívumaiból 1985–1991*. Budapest, 2000, 1956-os Intézet.

Halmesvirta–Nyssönen (2006a)

ANSSI HALMESVIRTA–HEINO NYSSÖNEN (eds.): *Bridge Building and Political Cultures. Hungary and Finland 1956–1989*. Jyväskylä, 2006, University of Jyväskylä. /Hungarologische Beiträge 18./

Halmesvirta–Nyssönen (2006b)

ANSSI HALMESVIRTA–HEINO NYSSÖNEN: *Unkarin kansannousu 1956*. Helsinki, 2006, WSOY.

Honka-Hallila (2000)

Meidän Unkari. Suomi-Unkari Seura 1950–2000. Toimittanut Helena Honka-Hallila. Helsinki, 2000, Suomi-Unkari Seura.

Huotari (1994)

JUHANI HUOTARI: Suomi ja Unkari 1956. Teoksessa *Folia Hungarica 7.* Toimittaneet Mikko Cajanus–Sándor Csúcs. Helsinki, 1994, Suomalais-ugrilainen Seura.

Korhonen (1999)

KEIJO KORHONEN: *Sattumakorpraali. Korhonen Kekkosen komennossa.* Helsinki, 1999, Otava.

Nyysönen (2006a)

HEINO NYSSÖNEN: Political Cultures in Urho Kekkonen's Finland and János Kádár's Hungary. In *Bridge Building and Political Cultures. Hungary and Finland 1956–1989.* Eds. Anssi Halmesvirta–Heino Nyysönen. Jyväskylä, 2006, University of Jyväskylä./Hungarologische Beiträge 18./

Nyysönen (2006b)

HEINO NYSSÖNEN: Muistakaa Unkarin vallankumousta – suomalaislehdistö vuosipäivinä. *Suomi-Unkari*, 2006. 3.

Suomi (1988)

JUHANI SUOMI: *Vonkamies: Urho Kekkonen 1944–1950.* Helsinki, 1988, Otava.

Suomi (1994)

JUHANI SUOMI: *Presidentti: Urho Kekkonen 1962–1968.* Helsinki, 1994, Otava.

Tarkka (2002)

JUKKA TARKKA: *Uhan alta unioniin. Asennemurros ja sen unilukkari EVA.* Helsinki, 2002, Otava.

Urho Kekkosen päiväkirjat 1: 1958–1962. Helsinki, 2002, Otava.

Urho Kekkosen päiväkirjat 2: 1958–1962. Helsinki, 2002, Otava.

Vares (2006)

MARI VARES: Policy of Friendship. The Image of Hungarian–Finnish Relations during the Kekkonen Era. In *Bridge Building and Political Cultures. Hungary and Finland 1956–1989.* Eds. Anssi Halmesvirta–Heino Nyysönen. Jyväskylä, 2006, University of Jyväskylä./Hungarologische Beiträge 18./

Vihavainen (1991)

TIMO VIHAVAINEN: *Kansakunta rähmällään: Suomettumisen lyhyt historia.* Helsinki, 1991, Otava.